

Risicant beroep: internationaal hulpverlener

Van heilige tot doelwit

Voor humanitaire hulpverleners wordt het werken in conflictgebieden steeds gevaarlijker. Gerichte aanvallen en ontvoeringen nemen toe. Daardoor komen (nood)hulporganisaties voor lastige keuzes te staan. Wel of geen militaire bescherming accepteren? Blijven of vertrekken?

TEKST EVA PRINS

Ik heb hier in de gang een paar kogelvrije vesten hangen. Had je me dat twintig jaar geleden voorspeld, dan had ik je compleet voor gek verklaard. Ontvoeringen van hulpverleners, wie had daar toen ooit van gehoord? Dat was ondenkbaar! Net als zelfmoordaanslagen. *No way*. Je stak je witte vlag uit je auto en reed gewoon door oorlogsgebied.'

Aan het woord is Tineke Ceelen, directeur van Stichting Vluchteling. Ze loopt al ruim twintig jaar mee in de wereld van de internationale hulpverlening. Eerder werkte ze onder andere voor Memisa en het Rode Kruis. Ze bezocht brandhaarden in landen als Somalië, Tsjaad, Soedan en Pakistan. In al die jaren heeft ze het gevaar en de onveiligheid voor hulpverleners zien toenemen.

Van heilige tot doelwit – zo zou je deze verandering kunnen samenvatten. Onlangs nog werden zeven medewerkers van de Verenigde Naties gedood in Afghanistan. Ceelen: 'Lang overheerste een gevoel van onkwetsbaarheid. Ons

goede werk bood ons bescherming. Dat is niet langer zo. Sterker: het is compleet omgedraaid. Vandaag de dag zijn hulpverleners vaak juist een doelwit.'

Ceelen publiceerde in 2009 *Hier en daar een crisis*. Achter

'Je stak je witte vlag uit je auto en reed gewoon door oorlogsgebied'

Tineke Ceelen, directeur Stichting Vluchteling

de schermen van de internationale hulpverlening. In dit boek vertelt ze openhartig over haar – soms hachelijke – avonturen in oorlogs- en conflictgebieden. Zo wordt ze na een bezoek aan de vluchtelingen in Darfur in 2004 met enkele collega's opgepakt en verhoord in de provinciehoofdstad Nijala. Een

paar jaar later moet ze Congo halsoverkop verlaten nadat er gevechten uitbreken bij het door haar bezochte vluchtelingenkamp.

Ceelen is een van de weinige hulpverleners die ook deze kant van (nood)hulp laat zien. De meeste hulporganisaties willen wel over de toegenomen onveiligheid praten, maar alleen in algemene termen of over het veiligheidsbeleid. Medewerkers die incidenten aan den lijve hebben ondervonden, houden ze liever uit de pers. Dat ligt te gevoelig, is niet goed voor het beeld en het draagvlak van het werk en het verhoogt de druk op hulpverleners van een bezorgd thuisfront.

Meer geweld

De trend is echter onmiskenbaar. Cijfers van de Humanitarian Policy Group, een onafhankelijke denktank en dé autoriteit op dit gebied, laten sinds tien jaar een stijgende lijn zien in het geweld tegen hulpverleners. Hun laatste cijfers dateren van 2008 en zijn meteen het hoogst: bij 155 incidenten waren dat jaar in totaal 260 hulpverleners betrokken, van wie er 122 werden vermoord, 76 gewond raakten en 62 werden ontvoerd tijdens de uitoefening van hun werk. Van die 260 waren 211 mensen lokale medewerkers en 49 internationale hulpverleners. De gevaarlijkste landen waren in 2008 Afghanistan, Somalië en Soedan (Darfur).

Ook in het jaarverslag van Artsen zonder Grenzen (AzG) van 2009, het jaar dat de organisatie 25 jaar bestond, wordt de alarmbel geluid. Humanitair hulpverlener is volgens de organisatie een van de gevaarlijkste beroepen ter wereld geworden. Dit geldt vooral voor hulpverleners die, zoals medewerkers van AzG, (medische) noodhulp verlenen in oorlogs- en conflictgebieden.

Médecins sans Frontières, de internationale moederorganisatie van AzG, kreeg in 2009 te maken met de ontvoering van zes medewerkers, in Tsjaad, Darfur, Pakistan en Somalië. 'Allen kwamen ongedeerd vrij, maar de boodschap is zorgwekkend', aldus het jaarverslag. 'De veiligheid van hulpverleners en het lot van de mensen voor wie zij zorgen, hebben weinig betekenis voor bepaalde groepen met criminele of politieke agenda's.' Hieronder vallen volgens AzG ook steeds vaker regeringen. Zo werd de organisatie in 2009, samen met twaalf andere hulporganisaties, door de regering in Khartoum Soedan uitgezet om te voorkomen dat ze nog hulp boden in Darfur. Vijf jaar eerder, in 2004, vond er een soortgelijke gedwongen uittocht plaats van hulporganisaties uit Zimbabwe, waar Mugabe vlak voor de verkiezingen geen pottenkijkers wilde.

Verlengstuk van het Westen

Voor het afgenomen respect en toegenomen geweld jegens hulpverleners zijn meerdere factoren aan te wijzen. Ceelen constateert dat de verhoudingen in de wereld sinds 9/11 zijn verscherpt. Daardoor is met name in oorlogslanden als Irak, Pakistan en Afghanistan de veiligheidssituatie verslechterd omdat hulpverleners daar als een verlengstuk van het vroege Westen worden gezien.

Die ontwikkeling wordt nog versterkt doordat humani-

taire en militaire interventies de laatste jaren steeds meer door elkaar zijn gaan lopen. 'Doordat defensiedoelstellingen verstrengeld zijn geraakt met diplomatieke en ontwikkelingsdoelen, is de situatie voor onafhankelijke hulporganisaties bijzonder onveilig geworden', aldus de directie van Artsen zonder Grenzen in het jaarverslag.

Militairen – en soms ook bewapende private beveiligingsmaatschappijen – begeven zich op het vlak van wederopbouw, ontwikkelingswerk en hulpverlening. Ze bouwen, soms samen met ontwikkelingswerkers, (zieken)huizen of slaan waterputten. En ontwikkelingsorganisaties gebruiken soms militair materieel. Voor de bevolking is het dan moeilijk onderscheid maken. Dit speelt bijvoorbeeld in Irak en Pakistan, waar hulpverleners zo niet geliefder worden.

De meeste hulporganisaties laten zich dan ook liever niet

'Ons embleem is onze enige bescherming. Met militaire beveiliging wordt onze neutrale status ongeloofwaardig'

Sebastien Kraaijeveld, persvoorlichter Rode Kruis

door het leger escorteren of beschermen. 'Dan word je geassocieerd met je beschermers', zegt Tineke Ceelen. 'Bovendien, als er bewapende soldaten meegaan, is de kans groter dat er bij onenigheid ook geschoten wordt.' In Tsjaad ontkwam echter ook de lokale, door Stichting Vluchteling gesteunde hulporganisatie niet aan een militaire escorte; er waren te veel aan- en overvallen op de hulpkonvoien.

Het is een heel lastig dilemma voor hulporganisaties. 'Ons embleem is onze enige bescherming', zegt persvoorlichter Sebastien Kraaijeveld, doelend op de neutrale en onafhankelijke status van het Rode Kruis. 'Die status wordt ongeloofwaardig met militaire beveiliging.'

Anderzijds zijn onbewapende hulpverleners een makkelijk doelwit voor criminelen, rebellen of een boze bevolking. Dit gevaar is met name groot in landen als Somalië, Congo, Tsjaad, Haïti, Pakistan of Afghanistan, met een gevaarlijke mix van een straatarme bevolking, veel wapens in omloop en weinig gezag en controle.

Afschrikwekkend

Veel tegen hulpverleners gericht geweld is pure criminaliteit. 'Bij hulpverleners zijn (los)geld en goederen als auto's of laptops te halen', zegt Sicko Pijpker, veiligheidsadviseur bij ICCO & Kerk in Actie en voorzitter van het Nederlands Veiligheidsnetwerk. 'Elk jaar hebben we wel een paar, soms gewelddadige, overvallen en berovingen.'

Maar steeds vaker zijn geweld en ontvoeringen ook politiek geïnspireerd, bedoeld om (internationale media) aandacht te krijgen, te laten zien dat de vijandelijke partij de veiligheid

niet goed handhaaft of om helpers van ‘de vijand’ weg te jagen.

Dit laatste lukt vaak ook. Zo trok Artsen zonder Grenzen zich in 2004 terug uit Afghanistan na een gerichte bloedige aanslag waarbij vijf medewerkers werden gedood. ‘Alhoewel later bleek dat de aanslag niet door de Taliban werd uitgevoerd, werd deze wel door hen opgeëist. De Taliban verklaarden AzG daarbij als een legitiem doelwit’, zegt Marcel Langenbach, veiligheidsexpert bij AzG.

In 2009 keerde de organisatie terug, nadat ze voldoende veiligheidsgaranties van alle partijen had gekregen. Langenbach: ‘Het basisprincipe van humanitaire hulpverlening is dat je een geaccepteerde, neutrale partij bent. Maar dat ben je niet zomaar. Dat vergt continu onderhandelen met alle partijen, ook of juist met degenen die jou kwaad zouden willen doen.’

Soms is een dreigement al genoeg om te voorkomen dat een hulporganisatie komt of om die weg te jagen. ‘Het is een effectief afschrikwekkend instrument. Daarom wordt het ook regelmatig gebruikt’, aldus de veiligheidsexpert. Ook dit is voor hulporganisaties een lastige afweging. Een dreigement kan enkel bluff zijn, maar als organisatie kan je je niet veroorloven er niets mee te doen. Langenbach: ‘Als een dreigement reëel is, kun je niet anders dan je (deels) terugtrekken.’

Hinderlaag

Heel goed op de hoogte zijn van de lokale situatie, dat is het meest gehoorde advies om incidenten voor te zijn. ‘Alle kwaad voorkomen kan niet. In oorlogs- of conflictgebieden is het nou eenmaal gevaarlijk, maar de risico’s zijn wel te beperken’, aldus Sicko Pijpker. Hij ziet de bewustwording daarover groeien bij hulporganisaties.

Zo hebben de meeste inmiddels een uitgebreid veiligheidsbeleid met trainingen, draaiboeken, evacuatieplannen en gedetailleerde protocollen gebaseerd op continu geactualiseerde veiligheidsanalyses. ‘Op de weg vinden de meeste incidenten plaats zoals een overval, hinderlaag of carjacking’, zegt Marcel Langenbach van AzG. ‘In een auto ben je heel zicht- en kwetsbaar.’ Autoritten zijn daarom in gevaarlijke

gebieden of landen omgeven met veiligheidsmaatregelen. Goede auto’s en lokale chauffeurs die de weg en situatie kennen, zijn een eerste vereiste. Daarnaast wordt het hulpverleners – omwille van de veiligheid én door de slechte wegen – meestal ten zeerste afgeraden om in het donker te rijden.

Niet opvallen is soms de beste strategie. Dat betekent: geen witte jeeps met opvallende logo’s, maar onopvallende auto’s en zelf in lokale klederdracht. Om aanvallen en ontvoeringen te voorkomen, is bovendien een grondregel: vermijd routine

‘Bij hulpverleners zijn losgeld, auto’s of laptops te halen’

Sicko Pijpker, veiligheidsadviseur ICCO en Kerk in Actie

en regelmaat, dus altijd op andere tijdstippen vertrekken, andere routes rijden en op wisselende (werk)plekken afspreken.

Die werkplekken zelf zijn vaak goed beveiligd. Maar ook daarin schuilt weer een dilemma, want hoge muren met prikkeldraad en (al dan niet bewapende) beveiligers voor de deur mogen dan wel goed zijn voor de veiligheid, ze zijn slecht voor het contact met – en dus de acceptatie door – de omgeving. En die is weer hard nodig om goed én veilig te kunnen werken.

Als hulporganisatie weeg je zo volgens Marcel Langenbach constant de risico’s af tegen wat je in een gebied of land kan betekenen. Die afweging maken organisaties, maar ook individuele hulpverleners. Tineke Ceelen is de laatste jaren slechts kortstondig in die landen geweest waar Stichting Vluchteling organisaties financieel ondersteunt. Maar toch. Meerdere keren per jaar brengt Ceelen haar dochter naar tante of opa en oma om zelf in het vliegtuig te stappen naar weer een andere brandhaard in de wereld. ‘Het leed van de slachtoffers en de risico’s voor lokale hulpverleners zijn nog altijd vele malen groter’, relativeert ze. ‘Ondanks dat ik soms denk: nu is het genoeg geweest, is dat wat me motiveert om door te gaan.’ ■